

บทความออนไลน์

มอง ‘เมลเบิร์น’ อนุรักษ์อดีต อภิวัดน์อนาคต

เมืองที่มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นเป้าหมายหนึ่งของการพัฒนาเมืองในศตวรรษที่ 21 มุ่งเน้นการสร้างสมดุลในระบบนิเวศของเมือง ลดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรหมุนเวียน ส่งเสริมการมีสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบทางเศรษฐกิจ มีสิ่งอำนวยความสะดวกทางสังคม สุขภาพ และชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี

ทั้งหมดนี้จะเกิดได้จากการบริหารต้นทุนทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ และสังคมกันอย่างสมดุล การรักษาสภาพแวดล้อมและการใช้ซ้ำ คือประเด็นที่ได้รับความสนใจและให้ความสำคัญในกระแสดังกล่าวของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อความยั่งยืน ซึ่งไม่เพียงเฉพาะการสร้างพื้นที่สีเขียว หรือการลดปริมาณขยะเท่านั้น แต่ยังรวมถึงมรดกทางวัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้นจากอดีต ซึ่งควรได้รับการพิจารณาและให้ความสำคัญเทียบเท่ากับแนวคิดการสร้างพื้นที่สีเขียวของเมืองด้วยเช่นกัน

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ ARIT NPRU

งานสถาปัตยกรรมและอาคารเก่าจัดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของเมือง มีเรื่องราวความเป็นมาสะท้อนถึงชีวิตของผู้คนในอดีต เราสามารถเรียนรู้ประวัติศาสตร์หรือตัวตนของเมืองได้โดยผ่านงานสถาปัตยกรรม ดังนั้นการนำอาคารเก่ามาปรับปรุงและใช้ซ้ำ แทนการทุบทิ้งแล้วสร้างใหม่ ซึ่งต้องผ่านกระบวนการรื้อถอนและใช้ทรัพยากรเพื่อการก่อสร้างจำนวนมาก จึงเหมือนกับการช่วยสนับสนุนการพัฒนาเมืองที่ยั่งยืนได้อีกทางหนึ่ง

มรดกทางวัฒนธรรม

ภายหลังการสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 มีความพยายามที่จะสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศเกิดขึ้น รวมไปถึงแนวคิดในการอนุรักษ์มรดกของโลก “World Heritage” มีการประชุมระดับนานาชาติ เพื่อระบุกฎเกณฑ์และข้อกำหนดที่เกี่ยวข้อง บทสรุปแรกสุด คือ กฎบัตรเวนิส (Venice Charter, 1964) ที่ว่าด้วยการอนุรักษ์ และบูรณะโบราณสถาน รวมไปถึงกฎระเบียบอื่นๆ ที่พัฒนาต่อมาเพื่อความเข้าใจร่วมกัน จนมาสู่กฎบัตรบูรา (Burra Charter, 1999) ที่ให้รายละเอียดเรื่องการอนุรักษ์ และการประเมินคุณค่าทางวัฒนธรรม โดยเสนอแนวทางการรักษา และการจัดการกับคุณค่าความสำคัญทางศิลปวัฒนธรรมของสถานที่ โดยมีเป้าหมายคือ การอนุรักษ์ คุณค่า ความสำคัญทางศิลปวัฒนธรรมของสถานที่ เพื่ออนุชนในปัจจุบันและในอนาคตต่อไป

ในแง่ของคำจำกัดความ อาคารอนุรักษ์ คือ อาคารเก่าที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งควรค่าแก่การอนุรักษ์ เพื่อการส่งต่อ การรักษาคุณค่า (value) และความสำคัญ (significant) ของมรดกวัฒนธรรมให้คงอยู่ นอกจากนั้นความสามารถที่จะตอบสนองความต้องการร่วมสมัย ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม แก่คนในชุมชน ย่อมเป็นการเพิ่มคุณค่าในปัจจุบัน อีกทั้งเป็นหลักสำคัญในการช่วยรักษาและดูแลมรดกทางวัฒนธรรมนั้นๆ ให้ยังคงดำรงอยู่อย่างยั่งยืนอีกด้วย

ปรับการใช้งาน แต่ไม่เปลี่ยนคุณค่า

การปรับปรุงหรือการเปลี่ยนแปลงการใช้งานอาคาร (Adaptive Reuse / Adaptive Use) คือการปรับเปลี่ยนการใช้สอย ดัดแปลง และพัฒนาอาคารเพื่อตอบโจทย์การใช้งานใหม่ในเชิงเศรษฐกิจ โดยคงรักษาคุณค่าของมรดกเหล่านั้นไว้ การปรับปรุงนี้รวมถึงการเพิ่มประสิทธิภาพของงานระบบต่างๆ หรือการเพิ่มใช้งานแบบใหม่ หรือการเปลี่ยนแหล่งที่ตั้งเพื่อรักษาความปลอดภัยแก่องค์ประกอบของมรดกนั้นๆ

การนำอาคารกลับมาใช้ใหม่โดยการปรับเปลี่ยนวิธีการใช้สอย เป็นวิธีการหนึ่งเพื่ออนุรักษ์อาคาร ช่วยในการยืดอายุของอาคาร และป้องกันการถูกทิ้งร้าง เป็นทางเลือกที่ใช้การปรับปรุงอาคารเดิมจากที่ไม่ตอบโจทย์การใช้งานแล้ว มาสร้างการใช้งานใหม่เพื่อตอบโจทย์ความต้องการในปัจจุบัน และช่วยสร้างผลลัพธ์ที่ดีแก่เมือง ดังนี้

(1) เพื่อสร้างความทรงจำทางวัฒนธรรม พื้นที่สถานที่ซึ่งเคยมีความรุ่งเรือง และเคยมีกิจกรรมต่างๆ เกิดขึ้น

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ ARIT NPRU

(2) เพื่อรักษาปฏิสัมพันธ์ในชุมชน เมื่อมีใช้งานพื้นที่ก็จะกระตุ้นการสร้างงาน ช่วยลดจำนวนการย้ายออกไป ตั้งถิ่นฐานที่อื่น ทำให้ความเป็นชุมชนยังคงอยู่หรือดีขึ้นกว่าเดิม

(3) ทำให้เกิดความหลากหลายของสภาพแวดล้อมและความสมดุลในระบบนิเวศสังคม รักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมของพื้นที่ ไม่ให้ถูกปล่อยละเลยจนเป็นสถานที่เสื่อมโทรม

(4) ส่งผลดีต่อเศรษฐกิจ เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับอาคารหรือพื้นที่โดยรอบ นอกจากจะสร้างรายได้แก่ผู้ประกอบการแล้ว ยังช่วยในเรื่องธุรกิจการท่องเที่ยวอีกด้วย

อาคารเก่า ชีวิตใหม่

สจวร์ต แบรินด์ (Steward Brand) นักเขียนชาวอเมริกัน บรรณาธิการนิตยสาร Whole Earth Catalog ให้ความเห็นไว้ว่า อาคารเก่านั้นจะช่วยในการขับเคลื่อนความคิดสร้างสรรค์ได้ดีกว่าอาคารใหม่ที่สมบูรณ์แบบ เนื่องด้วยผู้ที่เข้าไปอยู่อาศัยจะรู้สึกมีอิสระ ไร้ความกดดัน อีกทั้งจากความไม่สมบูรณ์แบบของอาคารจะช่วยให้ผู้อยู่อาศัยสามารถเข้าถึงความเป็นธรรมชาติของสิ่งแวดล้อมได้ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้เกิดการเติบโตทางความคิดและการแก้ปัญหา ยิ่งไปกว่านั้นอาคารเก่ายังเต็มไปด้วยความทรงจำ เรื่องราว และประสบการณ์ที่คอยสื่อสารกับผู้อยู่อาศัย นำไปสู่ความผูกพันและความสุขร่วมกับพื้นที่ได้มากกว่าอาคารใหม่

ออสเตรเลียเป็นหนึ่งในประเทศที่มีเป้าหมายการพัฒนาเมืองเพื่อความยั่งยืน และมุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการคิดสร้างสรรค์ และโดดเด่นในด้านการนำเอาอาคารเก่ามาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ มีตัวอย่างที่น่าสนใจในหลายเมือง อาทิ เมลเบิร์น ซิดนีย์ และบริสเบน

ที่เมืองเมลเบิร์น ในรัฐวิกตอเรีย ได้รับการกล่าวขานว่าเป็นเมืองแห่งศิลปะ และเมืองสร้างสรรค์ อีกทั้งติดอันดับเมืองน่าอยู่ของโลกถึง 7 ปีซ้อน หนึ่งในแนวทางการพัฒนาเมืองคือ การให้ความสำคัญกับมรดกทางวัฒนธรรม และต่อยอดการพัฒนาจากอดีตอันรุ่งเรืองเหล่านั้นสู่ปัจจุบันและอนาคต

รัฐวิกตอเรีย ออกกฎหมายจัดตั้ง Heritage Council Victoria¹ เป็นองค์กรอิสระ ทำงานร่วมกับเทศบาล และหน่วยงานอิสระอื่นๆ ทำหน้าที่ดูแล ออกกฎระเบียบ เพื่อปกป้องสถานที่และวัตถุที่มีความสำคัญและถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของรัฐ รวมถึงส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจและตระหนักรู้ของสาธารณชน ซึ่งมีผลต่อการฟื้นฟูเมืองในด้านสังคมและเศรษฐกิจ การนำอาคารที่ปล่อยทิ้งร้างหรือมีสภาพเสื่อมโทรมให้กลับมาใช้งานได้อีกครั้ง โดยไม่จำเป็นต้องนำกลับไปใช้งานแบบเดิม แต่ทำให้อาคารหรือพื้นที่เหล่านี้ปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพความต้องการทางสังคมเศรษฐกิจของยุคสมัย เกิดการพัฒนาที่มีความยั่งยืน จากพื้นที่ที่ไร้ประโยชน์ เป็นแหล่งมั่วสุม ก่อเหตุอาชญากรรม มีประชากรลดน้อยลง ก็จะกลายเป็นพื้นที่ที่มีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัย และประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น เกิดการจ้างงาน และลดปัญหาการปล่อยอาคารหรือพื้นที่ให้รกร้างและเสื่อมโทรมไปอย่างเปล่าประโยชน์

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ ARIT NPRU

การนำเอาอาคารเหล่านี้กลับมาใช้ใหม่ ไม่เพียงช่วยประหยัดทรัพยากร แต่ยังสามารถสร้าง ‘พื้นที่ใหม่’ ของเมืองที่ใช้พบปะ แลกเปลี่ยน จัดแสดงผลงาน นำเสนอนวัตกรรม และการประกอบการอื่นๆ ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเมือง ตลอดจนเกิดพื้นที่การเรียนรู้สร้างสรรค์ คือ พื้นที่ใช้สอยเพื่อการเรียนรู้ (learning space) และการทำงานร่วมกัน (co-working space) เป็นสถานที่สำหรับการสร้างประสบการณ์และแรงบันดาลใจด้านการเรียนรู้ และการทำงานอย่างอิสระ โปรแกรมการใช้งานพื้นที่การเรียนรู้สร้างสรรค์ มีส่วนอย่างสำคัญที่ช่วยให้กลุ่มผู้ใช้ให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

นอกจากนั้น ยังมีการจัดตั้งโครงการ Creative Spaces ซึ่งเป็นโครงการความร่วมมือระหว่าง City of Melbourne และ Arts Victoria เพื่อช่วยค้นหาสถานที่ที่เหมาะสมและราคาไม่แพง ให้ศิลปินได้ใช้เป็นสตูดิโอสร้างสรรค์ผลงาน เป็นการสานต่อการใช้ประโยชน์อาคารมรดกทางวัฒนธรรม ด้วยการจัดทำฐานข้อมูลออนไลน์ “อาคารที่ไม่ได้ใช้งานในเขตเมือง” และประสานงานกับเจ้าของอาคารเหล่านั้นเพื่อขออนุญาตให้กลุ่มศิลปินเข้าใช้พื้นที่ดังกล่าวเป็นที่ทำงานและแสดงผลงานในช่วงระยะเวลาหนึ่ง โดยศิลปินหรือผู้ประกอบการรุ่นใหม่สามารถค้นหาพื้นที่ทำงานในรูปแบบที่ต้องการ ในงบประมาณที่กำหนด ผ่านทางเว็บไซต์ได้ด้วยตนเอง

พื้นที่ *ปลูกความคิด*

เมืองเมลเบิร์น ประเทศออสเตรเลีย มีโครงการปรับปรุงอาคารเก่าและพื้นที่รกร้างหลายโครงการ ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากความร่วมมือและการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ เทศบาลเมือง เจ้าของอาคารหรือที่ดิน กลุ่มศิลปิน และชาวเมือง โดยมีกรอบคิดในการปรับปรุงอาคารประวัติศาสตร์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ให้เป็นพื้นที่สร้างสรรค์ที่สอดคล้องกับบริบทใหม่และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของเมือง ดังกรณีตัวอย่างที่น่าสนใจต่อไปนี้

River Studios

คือพื้นที่สตูดิโอจำนวน 62 ห้อง ของศิลปินกว่า 80 คน แต่เดิมเคยเป็นโกดังใหญ่ริมแม่น้ำ Maribyrnong ในเขตตะวันตกของเมืองเมลเบิร์น ทำหน้าที่เป็นคลังสินค้าขนาดใหญ่ในช่วงทศวรรษที่ 1930 ก่อนจะถูกทิ้งร้างไปกว่า 20 ปี โครงการ Creative Spaces จึงได้ติดต่อขอเช่าเพื่อปรับปรุงให้เป็นพื้นที่สร้างสรรค์งานศิลปะ โดยทำสัญญาเช่าใน ค.ศ.2011

ตัวอาคารมีโครงสร้างสถาปัตยกรรมขนาดใหญ่ที่น่าตื่นตา โครงหลังคารูปฟันเลื่อย ทำให้อาคารได้รับแสงธรรมชาติและการระบายอากาศที่ดีจากช่องระบายอากาศด้านบนอาคาร

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ ARIT NPRU

ด้วยข้อจำกัดของงบประมาณ การออกแบบปรับปรุงอาคารจึงนำไปสู่ทิศทางใหม่ๆ ผ่านการทำงานระหว่างสถาปนิกและกลุ่มศิลปิน โดยการแบ่งพื้นที่ภายในอาคารออกเป็นห้องสตูดิโอเนกประสงค์ ซึ่งมีขนาดและผังห้องที่แตกต่างกันไป มีพื้นที่ส่วนกลางสำหรับเป็นห้องครัว และโถงรวม รวมถึงทำที่จอดรถจักรยาน ตัวโครงสร้างของผนังกันห้องทำจากรี้วตะแกรงเหล็กและไม้ สามารถถอดประกอบติดตั้งได้สะดวก ส่วนองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมอื่นๆ เช่น ประตู หน้าต่าง และของตกแต่ง ได้มาจากการรับบริจาคและการผลิตขึ้นโดยความร่วมมือของกลุ่มศิลปิน การออกแบบยังคำนึงถึงหลักการอารยสถาปัตย์ (Universal Design) เช่น การติดตั้งลิฟต์อำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุ ผู้พิการ เพื่อการเข้าถึงของทุกคนอย่างแท้จริง

ที่มา <https://www.tkpark.or.th/tha/home>

